

Детермінанти психологічної згуртованості в спортивній команді (на прикладі футболу)

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Сучасна психологія спорту постійно стикається з різними проблемами спортивної діяльності: вплив психологічних чинників на фізичний і психічний стан спортсменів; гендерні особливості підготовки в спорті; роль особистості та лідерство. Важливим питанням, яке неминуче доводиться вирішувати тренерам, педагогам, спортивним психологам, є проблема організації соціуму в командних видах спорту – взаємодія спортсменів, конфронтація у взаєминах, згуртованість команди й сумісність її дій. Це пов'язано з тим, що сучасний спорт не можна уявити без спілкування, інтенсивних міжособистісних впливів і взаємодії спортсменів один з одним, тренером, суперниками, людьми, які постійно оточують спортивну команду (Р. М. Загайнов, 2005; О. В. Байрачний, 2010; Н. Г. Самойлов, 2011).

Ю. А. Коломейцев (2001) зазначає, що особливості виникнення й перебігу спілкування, його обумовленість пов'язані з питаннями групової згуртованості, які залежать від набутого соціального досвіду, його змісту, спрямованості та від якого, зі свого боку, залежить ефективність групової взаємодії, специфіка організації його формування, щоб допомогти команді більш успішно діяти, досягати високих результатів і, про що часто забувають, виховувати зі спортсмена соціально зрілу особистість.

Поняття “групова згуртованість” у спортивній діяльності розглядається як проблема згуртованості команди або групи спортсменів. Р. Уейнберг (1998) зазначав, що хороша команда – це більше, ніж сума її складових частин. Чим краще команда спільно працює, тим вона сильніша. Більшість спортивних змагань носить груповий або командний характер, тому в спортивній діяльності важливо знати групові процеси, які відбуваються в групі спортсменів або команді. Найважливішим із них є динамічний процес групової згуртованості, яка виявляється в тенденції групи спортсменів об'єднатися для досягнення поставленої мети.

Низка авторів (Carron A. V., 1998; Kiran Sanjana, 2004; Reid Marie, 2000) розглядає згуртованість як динамічний процес, який відображається в тенденції групи до об'єднання заради досягнення поставлених цілей і завдань. Він виділяє також такий специфічний чинник, як створення концептуальної моделі згуртованості в командних видах спорту. Спортивні групи або команди, яким притаманні прагнення до групового успіху, демонструють високі рівні групової згуртованості.

Для дослідження динаміки психологічного клімату спортивної команди в роботі С. Кенані (2006) проаналізована компонентна структура клімату та експериментально обґрунтовані відповідні індикатори. На думку більшості авторів (Е. Ю. Девяткіна, А. Л. Журавлев, 2005), це дає змогу не тільки визначити, за рахунок чого досягається той або інший рівень психологічного клімату, а й головне – описати внесок того чи іншого компонента на різних етапах комплектування команди.

Найбільш ефективним засобом досягнення цілей соціально-психологічної оцінки спортивної команди є система збалансованих індикаторів психологічного клімату, що допомагає досить об'єктивно вимірювати важливі параметри, які характеризують якість діяльності спортивного колективу, тренерів і спортсменів. Тими, хто оцінює, зазвичай, виступають експерти, тренери та спортсмени спортивних команд. Кожен із представлених способів має свої переваги й недоліки і тою чи іншою мірою описаний у спеціалізованій літературі.

На жаль, проблема дослідження особливостей формування та специфіки дії групової згуртованості в сучасній літературі вивчена недостатньо, що й обумовлює актуальність цієї роботи.

У зв'язку з вищезазначеним у статті розглядаються питання вивчення особливостей прояву групової згуртованості в команді з урахуванням психологічної сумісності кваліфікованих спортсменів (на прикладі футболу).

Завдання дослідження:

1) визначити детермінанти психологічної сумісності в спортивній команді (за результатами факторного аналізу);

2) дослідити об'єднані чинники та їхню роль у загальній структурі особистісних якостей кваліфікованих футболістів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Детермінанти психологічної сумісності кваліфікованих спортсменів та їх вплив на групову згуртованість у команді представлено у вигляді експериментального вивчення індивідуальних властивостей особистості спортсменів-футболістів, показників самооцінки та її зв'язку з особистісними властивостями спортсменів і складниками взаємин у спортивній команді.

Для виявлення пріоритетного значення досліджуваних особистісних психологічних якостей футболістів проведено кореляційний аналіз. Найбільшу кількість кореляційних зв'язків серед досліджуваних показників знайдено між чинниками "Н" – нерішучість – сміливість.

Для дослідження взаємин у команді ми розглядали такі показники, як довіра, конфліктостійкість та чинник Q2: "конформізм – нонконформізм", який визначає змогу працювати в групі й приймати рішення разом з іншими людьми або протиставляти себе групі та бажання в ній домінувати.

Найбільша кількість взаємозв'язків спостерігається між конфліктостійкістю й такими показниками, як вік ($r=0,49$), згуртованість ($r=0,51$), "підпорядкованість – домінантність" ($r=0,40$), "нерішучість – сміливість" – ($r=0,48$), "жорсткість – чутливість" – ($r=0,40$), "прямолінійність – дипломатичність" – ($r=0,40$), "консерватизм – радикалізм" – ($r=0,78$) і негативно з Q4: "розслабленість – напруженість" – ($r= -0,40$), про що свідчить взаємозв'язок фактора Q2: "конформізм – нонконформізм" та довіри зі значущими особистісними чинниками спортсменів.

Особливості взаємозалежностей показників самооцінки та властивостей особистості спортсменів свідчать про силу впливу спортивної діяльності на формування особистості. Окрім того, вони розкривають психологічні можливості зміни самооцінки спортсмена, пов'язані з розвитком деяких особистісних властивостей. Достовірними в спортсменів виявилися шість зв'язків показників самооцінки та особистісних чинників

Під час дослідження самооцінки серед спортсменів-футболістів 17–20 років у 61,6 % випробуваних зафіксовано низьку неадекватну самооцінку, яка виражається в невдоволенні собою, невпевненості, а також у зайвій критичності стосовно власного "Я". У 38,4 % випробуваних – середні значення цього чинника (від 5 до 9 балів), які характеризують адекватність самооцінки особистості, її певну зрілість.

При дослідженні комплексної діагностики згуртованості спортсменів у футбольній команді нами виявлено особливості групової згуртованості та психологічної сумісності в командних видах спорту, а також проведено факторний аналіз особистісних властивостей кваліфікованих спортсменів-футболістів і корекцію групової згуртованості як способу регулювання командного настрою на результативність гри.

У результаті психологічного тестування ми визначили рівень групової згуртованості й переважні особистісні чинники у футболістів, а також виділили детермінанти групової згуртованості, до яких увійшли чинники з найбільшим коефіцієнтом кореляції зі згуртованістю та які мають найбільшу кількість кореляцій між собою.

У результаті проведеного факторного аналізу даних психологічного тестування виявлено чотири узагальнених чинники, що характеризують провідні особистісні властивості футболістів і взаємини в команді. До них увійшли показники на статистично достовірному рівні кореляції ($p < 0,05$).

Перший чинник визначає 24,5 % загальної дисперсії вибірки, позначений нами як чинник емоційних властивостей особистості, у який із найбільшим коефіцієнтом кореляції увійшли такі показники: сміливість у соціальних контактах (Н) – 0,76; згуртованість – 0,71; Q1: "консерватизм – радикалізм" – 0,68; Q3: "низький самоконтроль – високий самоконтроль" – 0,60; "стриманість – експресивність" (F) – 0,64; "низька нормативність поведінки – висока нормативність поведінки" (G) – 0,63; "замкнутість – товариськість" (А) – 0,6.

Другий чинник (14,8 %) – комунікативні властивості. До нього з найбільшим коефіцієнтом кореляції увійшли значення довіри – 0,64 і згуртованість – 0,61.

Третій чинник (12,4 %) – інтелектуальні властивості – відображає інтелект та емоційну чутливість. Найбільше навантаження в ньому мають показник В (відображає інтелект) – 0,75 і показник І "жорсткість – чутливість" – 0,66. Також до цього чинника увійшли показники "підпорядкованість–домінантність" (Е) – - 0,65. У третьому чиннику набуває значення вік спортсмена – 0,60.

Четвертий чинник (9,5 %) – оцінний. До нього увійшли два достовірних показники: оцінка тренера – 0,63 і Q1: “консерватизм – радикалізм” – 0,63.

У результаті факторного аналізу визнаємо, що на якість змагальної діяльності, згуртованість колективу й мікроклімату у команді впливають емоційні, комунікативні й інтелектуальні властивості спортсменів, які спеціалізуються в міні-футболі, спортивної кваліфікації II–I розрядів (рис. 1).

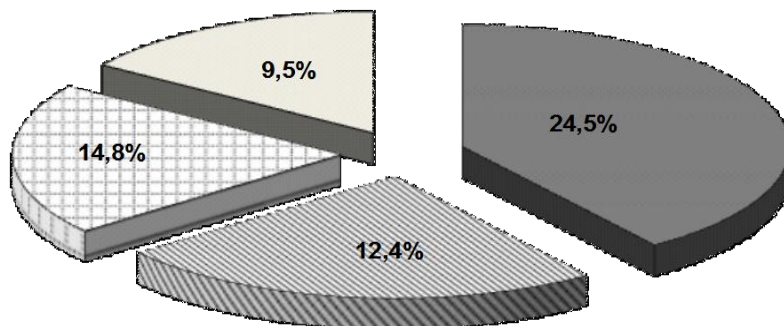

Рис. 1. Внесок об'єднаних чинників у загальну структуру особистісних якостей кваліфікованих футболістів (за результатами факторного аналізу)

- — емоційні властивості;
- ▣ — чинник комунікативних властивостей;
- ▤ — чинник інтелектуальних властивостей;
- — оцінний чинник.

Висновки. Детермінантами групової згуртованості визначено особистісні чинники з найбільшим коефіцієнтом кореляції зі згуртованістю та між собою: чинник С – “емоційна нестабільність – емоційна стабільність” ($r = -0,80$); командний стаж ($r = 0,54$); чинник G – нормативність поведінки ($r = 0,53$); чинник Q2 – “конформізм – нонконформізм” ($r = 0,54$); конфліктостійкість ($r = 0,51$); чинник А – “замкнутість – комунікабельність” ($r = -0,61$); чинник F – “стриманість – експресивність” ($r = -0,60$).

2. При дослідженні взаємин у команді розглядалися такі показники, як довіра, конфліктність та чинник “конформізм – нонконформізм”, який відображає здатність працювати в групі й приймати рішення разом з іншими людьми або протиставляти себе групі та бажання в ній домінувати. Найбільший вплив на стосунки в команді має конфліктостійкість, яка корелює з віком ($r = 0,49$), згуртованістю ($r = 0,51$), “підпорядкованість – домінантність” ($r = 0,40$), “нерішучість – сміливість” – ($r = 0,48$), “жорсткість – чутливість” ($r = 0,40$), “прямолинійність – дипломатичність” ($r = 0,40$), “консерватизм – радикалізм” ($r = 0,78$), та негативно – із “розслабленість – напруженість” ($r = -0,40$).

При дослідженні самооцінки серед спортсменів-футболістів 17–20 років у 61,6 % випробуваних виявлено низьку неадекватну самооцінку, яка виражається в невпевненості й надмірній критичності стосовно себе. У 38,4 % випробуваних – адекватна самооцінка особистості.

3. У футболістів спортивної кваліфікації II–I розрядів на якість змагальної діяльності, згуртованість колективу та мікроклімат у команді впливають емоційні, комунікативні, інтелектуальні та оцінні властивості ($p < 0,05$): перший чинник, що визначає 24,5 % загальної дисперсії вибірки, містить емоційні властивості особистості, до якого з найбільшим коефіцієнтом кореляції увійшли такі показники: сміливість у соціальних контактах Н – 0,76; згуртованість – 0,71; Q1 – “консерватизм – радикалізм” – 0,68; Q3 – “низький самоконтроль – високий самоконтроль” – 0,60; F – “стриманість – експресивність” – 0,64; G – “низька нормативність поведінки – висока нормативність поведінки” – 0,63; А – “замкнутість – товариськість” – 0,61. Другий чинник (14,8 %) – комунікативні властивості: “довіра” – 0,64, “згуртованість” – 0,61. Третій чинник – інтелектуальні властивості (12,4 %). Найбільше навантаження в ньому має показник В, що відображає інтелект – 0,75, і показник І:

“жорсткість – чутливість” – 0,66. Також до цього чинника увійшов показник “підпорядкованість-домінантність” Е – –0,65. У третьому чиннику набуває значення вік спортсмена – 0,60. Четвертий чинник (9,5 %) – оцінний. До нього увійшли два достовірних показники – “оцінка тренера” – 0,63 і Q1 – “консерватизм – радикалізм” – 0,63.

Список використаної літератури

1. Байрачний О. В. Вплив психологічних показників на ефективність змагальної діяльності висококваліфікованих футболістів різного ігрового амплуа / О. В. Байрачний // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 85–89.
2. Загайнов Р. М. Психологическая атмосфера как психологический феномен (опыт построения концепции) / Р. М. Загайнов // Спортивный психолог. – 2005. – № 2. – С. 10–27.
3. Девяткина Е. Ю. Комплектование игрового состава команда высококвалифицированных баскетболисток с учётом психологической совместимости и срабатываемости игроков : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.04. “Теория и методика профессионального образования” / Е. Ю. Девяткина. – Омск, 2005. – 24 с.
4. Журавлев А. Л. Психология совместной деятельности / Журавлев А. Л. – М. : Изд-во “Институт психологии РАН”, 2005. – 640 с.
5. Коломейцев Ю. А. Взаимоотношения в спортивной команде / Коломейцев Ю. А. – М. : ФиС, 1984. – 127 с.
6. Самойлов Н. Г. Зависимость успешности в игровой деятельности волейболисток от психологического климата в команде / Н. Г. Самойлов // Спортивный психолог. – Спб., 2011. – № 11. – С. 113–121.
7. Уэйнберг Р. Основы психологии спорта и физической культуры / Р. Уэйнберг, Д. Гоулд. – Киев : Олимп. лит., 1998. – 338 с.
8. Kiran Sanjana. Sports performance emotions, coping, and psychological skills of elite varsity athletes / Sanjana Kiran, Elizabeth Nair // Abstract Book 28th International Congress of Psychology August 8–13. – Beijing, China. – 2004. – P. 679.
9. Carron A. V. Cohesiveness in sport groups: Interpretation and considerations / A. V. Carron // Journal of Sport Psychology. – 1982. – № 4. – P. 123–138.

Анотації

Стаття присвячена проблемі групової згуртованості, обґрунтуванню її значення для регуляції командного настрою на результативність гри. Використано такі методи дослідження: аналіз даних спеціальної літератури, психологічне інтерв'ю, психодіагностичне тестування, методи математичної статистики. Експериментально встановлено особливості групової згуртованості у футболістів; досліджено найбільш значущі особистісні чинники в спортсменів і їх вплив на процеси згуртованості в спортивній команді; виявлено значення довіри в спортивній команді та його взаємозв'язок із соціально-психологічним кліматом.

Ключові слова: згуртованість, сумісність, соціально-психологічний клімат.

Инна Толкунова, Александра Голец, Шериф Сархан. Детерминанты психологической сплоченности в спортивной команде (на примере футбола). Статья посвящена проблеме групповой сплоченности, обоснованию её значения для регуляции командного духа на результативность игры. Использованы следующие методы исследования: анализ данных специальной литературы, психологическое интервьюирование, психодиагностическое тестирование, методы математической статистики. Экспериментально установлены особенности групповой сплоченности у футболистов; исследованы наиболее значимые личностные факторы у спортсменов и их влияние на процессы сплоченности в спортивной команде; выявлено значение доверия в спортивной команде и его взаимосвязь с социально-психологическим климатом.

Ключевые слова: сплоченность, совместимость, социально-психологический климат, тренинг психологической коррекции.

Inna Tolkunova, Oleksandra Golets, Sherif Sarkhan. Determinants of Psychological Cohesion in Sport teams (for Example, Football). The thesis deals with the problem of group solidarity, justifying its importance for the regulation of mood on team performance game. Experiments have revealed features of group cohesion among players, investigated the most important personal factors in athletes, and their influence on the processes of cohesion in sport team, identified the value of trust in a sports team and its relationship to socio-psychological climate, practical recommendations on how to manage the process of training qualified athletes based on their psychological compatibility.

Key words: cohesion, compatibility, social-psychological climate, psychological treatment program.